Information of Press Council of Maharashtra

ISSN NO. (Online/E-Journal): 3139-499X | Vol. 1 | Issue 2, April to June 2026

Article 5 | Language: Marathi | Published: April to June 2026

भारतीय पत्रकारिता क्षेत्रामध्ये महिलांचे स्थान : आव्हाने, संधी, नेतृत्व आणि सशक्तीकरणाचा व्यापक प्रवास

Ms. Shaheen Gulamrasool Shekh

ABSTRACT

सारांश:

भारतीय पत्रकारिता क्षेत्रामध्ये महिलांचे स्थान हे केवळ वाढत्या संख्येपुरते मर्यादित नसून ते त्यांच्या गुणवत्तापूर्ण, जबाबदार, संवेदनशील आणि प्रभावी सहभागामुळे अधिक दृढ, प्रभावशाली आणि परिवर्तनशील बनत आहे. एकेकाळी पूर्णपणे पुरुषप्रधान असलेल्या या क्षेत्रामध्ये महिलांनी शिक्षण, कौशल्य, आत्मविश्वास, धैर्य आणि सामाजिक जाणीवेच्या जोरावर आपले स्वतंत्र, सशक्त आणि मान्यताप्राप्त स्थान निर्माण केले आहे. प्रस्तुत फीचर लेखामध्ये भारतीय पत्रकारिता क्षेत्रातील महिलांचा ऐतिहासिक प्रवास, सध्याची भूमिका, विविध माध्यमांमधील (प्रिंट, इलेक्ट्रॉनिक, डिजिटल) त्यांचा विस्तार, त्यांना भेडसावणारी संरचनात्मक, सामाजिक आणि व्यावसायिक आव्हाने, तसेच नव्या युगातील संधी आणि नेतृत्वाच्या शक्यता यांचा सखोल आणि विश्लेषणात्मक अभ्यास करण्यात आला आहे. विशेषतः कार्यस्थळी असमानता, सुरक्षेचे प्रश्न, वेतनातील तफावत, लैंगिक भेदभाव, डिजिटल ट्रोलिंग, तसेच मानसिक ताणतणाव यांसारख्या गंभीर मुद्द्यांवर प्रकाश टाकण्यात आला आहे. लेखाचा निष्कर्ष असा आहे की, महिलांना समान संधी, सुरक्षित आणि सन्मानजनक कार्यपरिसर, तसेच संस्थात्मक पाठबळ मिळाल्यास पत्रकारिता क्षेत्रात त्यांचे योगदान अधिक प्रभावी, समतोल आणि समाजपरिवर्तनाला चालना देणारे ठरू शकते.

<h2 style="text-align: left;">प्रस्तावना</h2>
<p>भारतीय समाजामध्ये महिलांची भूमिका पारंपरिकदृष्ट्या कुटुंब आणि घरगुती जबाबदाऱ्यांपुरती मर्यादित मानली जात होती, परंतु शिक्षणाचा प्रसार, <span lang="MR" style="font-family: 'Arial Unicode MS','sans-serif'; mso-ascii-font-family: 'Times New Roman'; mso-

fareast-font-family: 'Times New Roman'; mso-hansi-font-family: 'Times New Roman';">सामाजिक जागृती, स्त्री-पुरुष समानतेच्या चळवळी, तसेच आधुनिक तंत्रज्ञानाच्या प्रभावामुळे महिलांनी विविध क्षेत्रांमध्ये उल्लेखनीय प्रगती साधली आहे. पत्रकारिता हे असे एक प्रभावी, जबाबदारीचे आणि गतिमान क्षेत्र आहे, जिथे महिलांनी आपल्या बुद्धिमत्ता, विश्लेषणक्षमता, संवेदनशीलता आणि धैर्याच्या जोरावर स्वतःचे ठोस स्थान निर्माण केले आहे.

पत्रकारिता ही केवळ बातम्या देण्याचे साधन नसून ती समाजाच्या विचारप्रक्रियेला दिशा देणारी, शासन व्यवस्थेवर लक्ष ठेवणारी आणि लोकशाहीला बळकट करणारी एक प्रभावी संस्था आहे. अशा परिस्थितीत महिलांचा वाढता सहभाग हा केवळ व्यावसायिक प्रगतीचा मुद्दा नसून सामाजिक परिवर्तनाचा आणि समतोल विकासाचा एक महत्त्वाचा निर्देशक आहे. आज महिला पत्रकार केवळ रिपोर्टर म्हणून नव्हे तर संपादक, न्यूज अँकर, धोरण विश्लेषक, डिजिटल कंटेंट क्रिएटर आणि मीडिया उद्योजक म्हणूनही प्रभावी भूमिका बजावत आहेत.

<h2 style="text-align: left;">भारतीय पत्रकारितेमध्ये महिलांचा ऐतिहासिक प्रवास</h2>

भारतीय पत्रकारिता क्षेत्रामध्ये महिलांचा प्रवेश हा सहज आणि सरळ नव्हता, तर तो अनेक सामाजिक, सांस्कृतिक आणि मानसिक अडथळ्यांवर मात करून घडलेला आहे. स्वातंत्र्यपूर्व काळात महिलांना शिक्षण आणि सार्वजनिक क्षेत्रात सहभाग यावर अनेक बंधने होती, तरीही काही प्रगतिशील आणि धाडसी महिलांनी सामाजिक सुधारणा, शिक्षण आणि महिला हक्क यांसारख्या विषयांवर लेखन करून पत्रकारितेमध्ये पाऊल टाकले.
स्वातंत्र्यानंतर भारतीय समाजात शिक्षणाचा प्रसार आणि औद्योगिकीकरणामुळे महिलांना अधिक संधी उपलब्ध होऊ लागल्या. 1970 ते 1990 च्या दशकात प्रिंट मीडिया आणि दूरदर्शनमध्ये महिलांची उपस्थिती हळूहळू वाढू लागली. या काळात महिलांनी केवळ “सॉफ्ट बीट्स”पुरते मर्यादित न राहता राजकारण, अर्थव्यवस्था आणि गुन्हेगारी पत्रकारितेमध्येही आपले स्थान निर्माण केले.
आजच्या डिजिटल युगात महिलांनी पत्रकारितेमध्ये मोठ्या प्रमाणात प्रवेश केला असून,

त्यांनी स्वतंत्र मीडिया प्लॅटफॉर्म्स उभारून आपली ओळख अधिक मजबूत केली आहे. हा प्रवास संघर्षपूर्ण असला तरी तो प्रेरणादायी आणि परिवर्तनशील आहे.
<h2 style="text-align: left;">सध्याच्या काळातील महिलांची भूमिका आणि प्रभाव</h2>
सध्याच्या काळात महिला पत्रकार विविध क्षेत्रांमध्ये अत्यंत सक्रिय, प्रभावी आणि बहुआयामी भूमिका पार पाडताना दिसतात. त्या राजकारण, अर्थव्यवस्था, विज्ञान, पर्यावरण, क्रीडा, मनोरंजन, सामाजिक न्याय, मानवाधिकार आणि ग्रामीण विकास यांसारख्या विविध विषयांवर सखोल आणि विश्लेषणात्मक रिपोर्टिंग करत आहेत.
महिला पत्रकारांची कार्यपद्धती अनेकदा अधिक संवेदनशील, मानवी मूल्यांवर आधारित आणि सामाजिक वास्तवाशी निगडित असते. त्या केवळ घटनांचे वर्णन करत नाहीत, <span lang="MR" style="font-family: 'Arial Unicode MS','sans-serif'; mso-ascii-font-family: 'Times

New Roman'; mso-fareast-font-family: 'Times New Roman'; mso-hansi-font-family: 'Times New Roman';">तर त्या घटनांमागील सामाजिक, आर्थिक आणि सांस्कृतिक कारणांचा शोध घेतात.

याशिवाय, महिला पत्रकारांनी संघर्षग्रस्त भाग, युद्धक्षेत्र, नैसर्गिक आपत्ती आणि सामाजिक आंदोलनांमध्येही धैर्याने रिपोर्टिंग करून आपली क्षमता सिद्ध केली आहे. त्यामुळे आज महिला पत्रकारिता ही केवळ सहभागापुरती मर्यादित नसून प्रभाव निर्माण करणारी शक्ती बनली आहे.

<h2 style="text-align: left;">महिलांना भेडसावणारी विविध आव्हाने</h2>

पत्रकारिता क्षेत्रात महिलांची संख्या वाढली असली तरी त्यांना अजूनही अनेक स्तरांवर गंभीर आव्हानांना सामोरे जावे लागते. कार्यस्थळी भेदभाव, संधींची असमानता, आणि त्यांच्या क्षमतेबद्दल असलेले पूर्वग्रह हे अजूनही पूर्णपणे नाहीसे झालेले नाहीत.

फील्ड रिपोर्टिंग करताना महिलांना सुरक्षेच्या दृष्टीने अनेक धोके पत्करावे लागतात, विशेषतः संघर्षग्रस्त, दुर्गम किंवा राजकीयदृष्ट्या संवेदनशील भागात काम करताना.

याशिवाय, वेतनातील असमानता ही अजूनही एक गंभीर समस्या आहे, जिथे समान कामासाठी महिलांना पुरुषांपेक्षा कमी मोबदला मिळतो.
डिजिटल युगात महिलांना ऑनलाइन ट्रोलिंग, सायबर बुलिंग आणि लैंगिक स्वरूपाच्या टीकेला सामोरे जावे लागते, ज्यामुळे मानसिक ताण वाढतो. तसेच, अनियमित कामाचे तास आणि कुटुंबीय जबाबदाऱ्यांमुळे कार्य-जीवन संतुलन राखणेही एक मोठे आव्हान ठरते.
<h2 style="text-align: left;">डिजिटल युगातील नव्या संधी आणि विस्तार</h2>
डिजिटल क्रांतीमुळे पत्रकारिता क्षेत्रामध्ये मोठा बदल झाला असून, महिलांसाठी नव्या संधींचे दार खुले झाले आहे. सोशल मीडिया, ब्लॉगिंग, यूट्यूब, पॉडकास्टिंग आणि ऑनलाइन न्यूज पोर्टल्समुळे महिलांना स्वतंत्रपणे काम करण्याची, आपली मते मांडण्याची आणि व्यापक प्रेक्षकांपर्यंत पोहोचण्याची संधी मिळाली

आहे.
फ्रीलान्सिंग आणि डिजिटल कंटेंट निर्मितीमुळे महिलांना पारंपरिक संस्थांवर अवलंबून राहण्याची गरज कमी झाली आहे. यामुळे त्यांना अधिक स्वातंत्र्य, सर्जनशीलता आणि आर्थिक स्वावलंबन मिळू शकते.
तथापि, या संधींसोबत स्पर्धा, विश्वासार्हता आणि माहितीच्या सत्यतेचे आव्हानही वाढले आहे, ज्याचा सामना करण्यासाठी कौशल्य, प्रामाणिकता आणि जबाबदारी आवश्यक आहे.
<h2 style="text-align: left;">नेतृत्व आणि निर्णय प्रक्रियेमधील सहभाग</h2>
महिलांची पत्रकारिता क्षेत्रातील संख्या वाढत असली तरी उच्च नेतृत्वाच्या पदांवर त्यांचे प्रमाण अजूनही मर्यादित आहे. संपादक, न्यूज डायरेक्टर, मीडिया मालक किंवा धोरणनिर्माते म्हणून महिलांची उपस्थिती वाढवणे अत्यंत आवश्यक आहे.
नेतृत्वाच्या संधी वाढवण्यासाठी संस्थात्मक पातळीवर धोरणात्मक बदल करणे, <span lang="MR" style="font-family: 'Arial Unicode MS','sans-serif'; mso-ascii-font-family: 'Times New

Roman'; mso-fareast-font-family: 'Times New Roman'; mso-hansi-font-family: 'Times New Roman';">प्रशिक्षण आणि मार्गदर्शन कार्यक्रम राबवणे, तसेच समान संधी आणि पारदर्शक निवड प्रक्रिया सुनिश्चित करणे आवश्यक आहे.

महिलांचा नेतृत्वातील सहभाग वाढल्यास पत्रकारितेच्या आशयामध्ये विविधता, समतोल आणि सामाजिक संवेदनशीलता अधिक प्रभावीपणे प्रतिबिंबित होईल.

<h2 style="text-align: left;">नैतिकता, संवेदनशीलता आणि जबाबदार पत्रकारिता</h2>

महिला पत्रकार अनेकदा संवेदनशील विषयांवर अधिक जबाबदारीने आणि मानवी दृष्टिकोनातून रिपोर्टिंग करतात. बालक, महिला अत्याचार, सामाजिक अन्याय, मानवाधिकार उल्लंघन यांसारख्या विषयांवर त्यांचे काम अधिक प्रभावी आणि संवेदनशील असते.

नैतिक पत्रकारिता म्हणजे केवळ सत्य मांडणे नाही, तर ते सत्य योग्य पद्धतीने, कोणत्याही व्यक्तीच्या सन्मानाला धक्का न लावता आणि समाजात सकारात्मक परिणाम निर्माण करण्याच्या उद्देशाने मांडणे होय.

<span lang="MR" style="font-family: 'Arial Unicode MS','sans-serif'; mso-ascii-font-family:

'Times New Roman'; mso-fareast-font-family: 'Times New Roman'; mso-hansi-font-family: 'Times New Roman';">महिला पत्रकार या बाबतीत महत्त्वपूर्ण भूमिका बजावत असून त्यांनी पत्रकारितेच्या मूल्यांना अधिक समृद्ध केले आहे.

<h2 style="text-align: left;">महिला सशक्तीकरण आणि पत्रकारितेचे नाते</h2>

पत्रकारिता क्षेत्रामध्ये महिलांचा वाढता सहभाग हा स्त्री सशक्तीकरणाचा एक महत्त्वाचा घटक आहे. महिलांनी आपल्या लेखन, रिपोर्टिंग आणि विश्लेषणाच्या माध्यमातून समाजातील अन्याय, असमानता आणि भेदभावाविरुद्ध आवाज उठवला आहे.

त्यांनी केवळ स्वतःचे स्थान निर्माण केले नाही, तर इतर महिलांसाठीही प्रेरणादायी उदाहरण निर्माण केले आहे. महिला पत्रकार समाजातील दुर्लक्षित आणि उपेक्षित घटकांच्या समस्या पुढे आणून सामाजिक बदलाला चालना देतात.

<h2 style="text-align: left;">निष्कर्ष</h2>

भारतीय पत्रकारिता क्षेत्रामध्ये महिलांचे स्थान आज अधिक मजबूत, प्रभावी आणि सन्माननीय झाले आहे, परंतु अजूनही अनेक आव्हाने आणि अडथळे कायम आहेत. या आव्हानांवर मात करण्यासाठी समाज, सरकार आणि मीडिया संस्थांनी एकत्रितपणे प्रयत्न करणे आवश्यक आहे.

<span lang="MR" style="font-family: 'Arial Unicode MS','sans-serif'; mso-ascii-font-family:

'Times New Roman'; mso-fareast-font-family: 'Times New Roman'; mso-hansi-font-family: 'Times New Roman';">समान संधी, सुरक्षित कार्यपरिसर, योग्य वेतन, आणि नेतृत्वाच्या संधी उपलब्ध झाल्यास महिला पत्रकार अधिक प्रभावीपणे कार्य करू शकतात.

अखेरीस, महिलांचा सशक्त, समतोल आणि सक्रिय सहभाग असलेली पत्रकारिता हीच लोकशाहीला अधिक बळकट, पारदर्शक आणि न्याय्य बनवणारी ठरते.

© 2026 Press Council of Maharashtra. All rights reserved. | Information of Press Council of Maharashtra, Vol. 1 | Issue 2
Downloaded: 01 Nov 2026, 3:21 PM IST